

engem, foghatván ekképp az alabástrom homlokot,
és mert a szégyen és az esendőség együtt mindig megható,
cseppet sem zavart.

Ekkor utaztunk először taxival,
amit ő példátlan önuralommal vagy szerencsével túrt hazáig,
utoljára pedig akkor,
amikor legvégül azt mondta, el akar jönni hozzám,
ahol a bevilágító neonlámpa fényében
csak azért nem bizonyult szebbnek, mint valaha,
mert úgy látszik,
a szépség konstans.

Tandori Dezső

A TRUBEDLI

Nem, nem, bukás sincs többé.

Mert ez nem az.

G. J.: In mem. és contra Camus (*Kéziratban*)

„Nevem legyen Gerstey János, és ahogy a dél-sváb-hegyi gimnáziumról könnyen kideríthető, nem az volt az események színtere – az események! de rémséges, mulatságos egybeesés! ám ennél sokkal többet akarok mondani: mik is voltak az események, melyekről végre be kell számolnom tehát (miért kell?) –, rólam is megtudható lenne, kedves T. D., hogy nem pontosan én vagyok én, vagyis hogy nem így vagyok az, és akkor ezt mondhatnám, bocsánat a tolokodásért, az Ön stíljében: ez. Gerstey, Gonday, és mindkettő János, egymás mellett voltunk a negyedik osztálykönyvben, IV/E. Mondjam fel az osztálynévsort? De valóban, mit gondol, az ilyesmi – szórakoztató? Lesz talán valaki, lesz majd, hogy egy téli estén, forralt bor és sült gesztenye mellett elmorfondírozzon a neveken? Alady, Apari... de nem is... megjegyzem, fura ennyi A-s, nem? Alady Emőd, javítson, ahol tévednék, másolom, szinte elképzelhetetlen, Apari Gusztáv, Artadás Ernő, Bonczay G. Zsolt, Cser Mihály, Csumó Vendel, Gerstey János, Gonday János, Hutera Zoltán, Hüller Imre, Jakab Miklós, Kártos József, Küllő Árpád, Magsay Kolos, Murcsony István, Rézmán János, Schmitter Péter, Süveges László, Töngér Imre, Tulai Kálmán, Vanka Levente, Vörös Gáspár, Zaka Kornél, Zendej Pál...”

Ez most valóban érdekelni kezdett. Hónapokig vacakoltam a nyolc-tíz gépelt lapnyi szöveggel, szöveggel, igen, elbeszélésről szó sem volt, „Gerstey János” többször, de nem túl nagy gyakorisággal hivatkozott Camus *A bukás* című regényére, bár nem azonosította, nem is azonosíthatta magát a bírónak bűjtött Általános Emberrel (gondolom én!), aki bűnös módon elmulasztott egy bizonyos segítségnyújtást, s így megen-

gedte valakinek a vízhalált. És ezért vezekel; nem tudom, talán kicsit nyavalyog, érzelmeskedik, egzisztencialista módon filozofál – elvben ez ellen semmi kifogásom –, nem, amiről szó van itt: hogy „Gerstey János” írása, inkább közleménye oly időmben érkezett, amikor túlon túl is sokat, „egy sor mindent” kellett (volna) át- és végig gondolnom; s nem is ez volt főleg, hanem hogy ezek a „dolgok” mindegyre áthatottak, nem hagyták, hogy rendszeresen és belátható véggel, igen, bármiféle megoldás vagy szabadulás reményével gondoljak (Gerstey örülhet: jól beleügyetlenkedtem mondatomba), pontosabban, ne gondoljak rájuk.

Illetlen megjegyzésnek hat talán, de: a klasszikus szöveg (Camus) mintha nem – épp, csupán stb. – az átültetés nyelve miatt lenne kicsit kínosan élvezhető, bár összejön ez is, az is. Kelletti magát a szöveg, na, és távol van a spontán élvezethozástól. Nap mint nap itt vannak ezek a bajaim: hogyan írok én, milyen is legyen egy „átültetett” szöveg, mi megy a szorosabban kikövetelhető, gépies hűség rovására, ha engedek a lendület jogos kísértésének... de hagyjuk. Annyi bizonyos: *mindig* valami efféle állapotban – állapotunkban – érkezik a „megkeresés”; valamibe a telefoncsörgés, az ajtón a csöngetés is belezavar; és zavaromban, nagy kérdés, helyesen válaszolok-e, jól érzékelem-e annak a valós súlyát, ami elsődleges ráérzésre inkább teher. Az élet cinikus, persze; olaj csak a tűzre, ha ezt még emlegetjük is; be kéne érnünk annyival, hogy legalább csak olyan, amilyen. Hatvankét éves vagyok, bajaim vannak, illetlenül konkrét bajok, ilyenek, mint a fentiek. Mit érdemes egyáltalán elmondanom? Mi a célja, ha megteszem? Olyan nagyon fontos-e az anyag „szemcsézettsége”, vagyis belső arányrendszere: a csavarszaltók benne, a nemesebb értelemben vett trükkök – kinek?, hát ha csak az akár ezerszer meglevőt ismételjük. Jól jön-e bármi ilyen küldemény, mint Gersteyé? Kell-e hozzá a fordulat, melyet előre végképp nem láthattam?

Szerencse, hogy tisztességgel válaszoltam a küldeményre – bízom benne, hogy igen!, bár most már ennyit is nehéz mondani. Gerstey, ez magyarázatot igényel, arra kért, javítsam az osztálynévsort, ahol tévedett volna. Értsd, most másodjára. De az előző írásáról inkább: legközelebb. Bár ezzel elrontok egy ottani poént. Csak abban bízhatom, olvasóm mégsem figyel „annyira”. Magam ezért nem tartanám ildomosnak, hogy célzásokat tegyek, bármit is megállapítsak a két küldemény összefüggéseivel, netán az események megdöbbentő alakulásával kapcsolatban.

„Köszönöm válaszát” – és most itt feleségemnek mondom: látod, amit mindig kérdezel, tessék, hogyan is van ezekkel a dolgokkal, és most hagyjuk, mennyi a kitaláció, hol jönnek elő rég felejtett mozzanatok, melyek motívumokká erősödnek vagy (nagyképpően) indázódnak; így van ez, mondom hát idehaza, nem tudom, ér-e valamit, hogy bekötöttem ide magamat is, jó, még egy csavar, de nem lett volna-e jobb, erősebb ez az egész (már ha jó egyáltalán, már ha erős, eleve), ha meghagyom Gráf Jancsi és Ond Jancsi történetét a maga egyszerűségében? – „köszönöm, kedves Tédé (hadd, sőt, hatttttttd írjam így), képzelje el, mekkora csalódás voltam önmagamnak, hogy folytatásos regényemmel nem akartam folytatódni, na, nem akartam folytatódni vele; vagy az nem akart velem. Nem is tudom már, hogy derült ez ki: mondtam vala Jancsinak, nemesúr vagyok, német gróf. Azt mondja, ő meg a hét vezértől van, az egyiktől, már ha ez ilyen egyszerű. Nem akarom innen mesélni: de odahaza nálunk mindig ámulnak-bámultak kicsit, miért változtattak nevet Ondék. Ez még olyan években történt volna? De minek kellett? Gonday János. Na persze, de Ond Jánoshoz képest semmire se jó név. Másfél éven át voltunk padszomszédok, hogyan is mondjam, 1955 márciusa és

1956 októbere... és ezt nagyon nehéz... hányadikáig? Hogyan is volt? Huszonnyolcadikán már nem volt tanítás? Ezért van az, hogy egy padban utoljára akkor október 27-én ültünk. Fújós focit játszottunk magyarórákon, Jancsi sokszor nem vett részt a tornaórákon, nem felelt meg az edzéstervének. Ritkaság volt az ilyen *szintű* törvívótehetség – kardozó *olimpiai bajnok* kettő is járt a szomszédos iskolába, és az egyikük ott lakott ráadásul a környékünkön, de töröző? –, kicsit fura madár is. Így néztük Gonday Jancsit. Vicceltünk vele: a papája (vitorlásbajnok volt a háború előtt, csak ennyit tudtam róla; meg hogy most főkönyvelő-helyettes; ez a *most* 1955–56 közt volt; és hogy, a háború előtt szintén, szállítmányozási vállalatot vezetett, az Ond & Krander nevűt; furcsa cégnév, mi lehetett mögötte, nem tudtam meg azóta sem, Ond Jancsi halála után véletlenül se mentem volna oda többé a K. D. utcába. Ahol laktak. És ahol Jancsi október egyik utolsó napján még egyszer utoljára nagy cirkumfaktummal – az ő szavajárása volt – dús habbal megborotvált; megjegyzendő, alig volt mit. De sűrű, szőke hajam volt, göndör, és e fürtökből is, meg fül körül, meg minden, lenyesegetett ezt-azt a virtuóz tör- és borotvakész-forgató. Persze, kedves Tédé, azt ne higgye, hogy még ma is előnti a szemem a könny, ahogy akkor sok évig, ha kis Braun borotvával a pófámra ereszttem az áramot...), na jó, el is felejtettem a mondatomat, ez az Ön hatása? – bocsánat a szemtelenkedésért –, a Jancsi papája elrontotta a legszebb nevű magyar ifjúsági törválogatottat, mármint névileg: Buss, Kál, Gaál (hihetetlen, mi?), Ond... és helyette Gonday. Na ja, persze, változtathattak volna amazok is Busánszkyra, Kálozdira, Gálfalvyra”.

Ond – bocsánat, Gonday – Jánosék házán már nyoma sincs a belövésnek. Azt sem tudom pontosan, miféle belövés volt ez. A tankgránát a falat találta el? Egy nagyobb repesz – egy kisebb is elég – vágódott be az ablakon? Vagy valamelyik masszív falon változtatott irányt egy lövedékköpeny-darab, ha így nevezik? *Gonday és Ond*, ez van ott most a földszinti cégtáblán, mindenféle autószerelés... ráadásul nem tudom, miféle rokoni viszonyokról van szó, Gonday (Ond) János apja már rég nem élhet. Gersteyvel egy padban ültek, de nem laktak valami közel egymáshoz. „Meg kell vallanom, nem is jártam túl szívesen az osztálytársaimhoz”, számolt be róla irományában Gerstey János, „kedves Tédé, Ön talán ismeri ezt a képletet. Ha viszont mégis: sose gombfocizni, focizni se, kizárólag sakkozni. Kártyázni soha. Kártya, foci, gombfoci: nekem ez a családomon belül intéződött el, a legrégebbi barátaimmal. Ond Jancsi nem volt – nem emlegethetem őt úgy, hogy – a barátom; büszke voltam rá, hogy mindig hív, hívott, nem is tudom, hogy mondjam... és a törőről meg arról, ami a törrel volt kapcsolatos, nem akarok beszélni. Náluk se esett sok szó róla. Nem voltak titkok, poének, amilyenek a filmekben. Volt egy év, mikor beíratlak minket vívni. Az Á. gimnáziumba jártunk miatta, jó büdös volt, koszos, koszvadt inkább, úgy az egész, nem értettem, mi a lényege. Barátom, »dr. M.« tehetséges vívónak ígérkezett, fogalmam sincs, mi lett az egészből, miért hagyta abba. »Dr. M.« egyszer majdnem kiszúrta a szemem a kardjával. De tényleg majdnem. Mindketten hibásak voltunk. Nem is kardoztunk náluk soha többé, én az Á. gimibe se jártam foglalkozásra, »dr. M.« más iskolába került, nekem az egész vívás 1955 áprilisában jött elő megint, amikor Gonday Jancsi a padszomszédom lett, és kiderült, hogy ő Ond lenne, magam meg Gráf. Vagy nem is tudom. Már »dr. M.« sem él.

Ahogy ma visszaemlékezem rá, kedves T. D., talán mintha szőke lett volna ő is, számára fészült szöghaj, nagyon megszabott, de nem igazán hozzáillően *hosszúkás*, hanem *kockább* alakú fej, ruházata mindig olyan táborias-szafáris, ahogy ma mondanánk. Jól

kézilabdázott, de nem játszott soha a szünetekben az udvaron. Az iskolából a negyedik legjobb idő alatt futotta a száz métert, de a váltóba se szállt be soha. Ezt el is nézték neki. A törrel rendkívüli madár volt, külön büszkesége sokaknak. Ezen csak nevetett. Halál komolyan vette.

Sosem jártam el versenyekre, ahol iskolánkból bárki produkálta magát (indult, csapatban játszott). Hát fogalmam sincs, sosem volt, milyen egy törverseny. Mi a légkör. Mi leginkább jellemző ott. Egyszer mégis majdnem elmentem. De nem”.

Gersteyt Ond Jancsi beszélte le. Ond Jancsi, úgy veszem ki a nekem küldött – most általam őrzött – irományból, sosem parancsolgatott, nem használt durva szavakat, nem követelőzött. „Szeretett volna (mikor a legtöbben döghamisat próbaénekeltek, csak hogy ne rángassák őket szerepelni ide-oda) bekerülni a karénekekbe. Biológiateanárunk, a karének szervezője, egyszer meglátta a szerelését. A sportszakot, meg ahogy egy tokban a tör kiállt belőle. Egyetlenegyszer láttam vele a szerelést”, így Gerstey; és hogy csak aztán a Gondayéknál tett – ritka, alig pár – látogatásainak egyikén csodálhatta meg ezt a pár mindenfélét. Titokzatos ügy volt! Gerstey legalábbis így érezte jó negyven év múltán is. „A biosztanár elnevezte őt Luna grófnak. A törszerelése miatt. *Na, jöjjön, mutasson be pár csselfogást, Luna.* És a biosztanár, akinek szép bariton hangja volt, énekelni kezdte Verditől – ugye, a trubadúros operából – a bánatos, de büszke gróf áriáját. És fel is állt, kijött a katedra elé, hadonászni kezdett, mintha vívna. Jancsi belement a mókába, látszott rajta, vigyáz. Nem is ért az énekkarvezető biosztanárhoz egyetlenegyszer se. Aztán elhatározta, beviszi a halálos találatot. Ismerte az opera cselekményét – azok ilyen idők voltak, az állítólagos jobbak elég sok mindent tudtak az operákról, a még jobbak az oratóriumokról, Bachról, ilyesmi –, rárontott hát az áriázó tanárra, de valami virtuóz mozdulattal elröppentette ellenfele feje fölött a tör – igen! –, és csodák csodája, egy borotvakést húzott elő zekéje belső zsebéből, felkattintotta, aztán lekanyarította bőrövét, mintha borotvaszif volt, és mindez egy másodpercen belül történt, a tanár szinte észre se vette, egyre hadonászott és áriázott. Amikor a borotvakés már ott volt a fülénél. *A 2 Luna.*”

Gerstey beszámol róla, hogy a biosztanár rendes volt, Gonday Jánosnak nem lett semmi baja – „nem lett rá nézve semmi hátrányos következmény” – az esetből. De hogy: „Engem nem is a történetek döbbsentettek meg”, írta nekem Gerstey. „Még csak az se, hogy a kés meg az öv így, pillanat töredék része alatt került elő, lengett és villogott, a tör – jókora zörömböléssel – alig zuhant le egy hátsó padra, méghozzá vízszintesen, úgy, hogy baja ne eshessen, bajt ne okozhasson. Nem ez volt a legfontosabb (nekem). Hanem az egészek az összetettsége. Mondhatni: hogy kard és lant... Mert amit Gonday (és negyvenvalahány évvel a halála, a rettenetes halála után már mondhatom így: Ond János) akkor kiáltott! De mint egy, ma így néznénk, japán harci sportoló. *Hughakk! A'kghu!* Valahogy így. De jól érthetően. Célzás volt arra, hogy a biosztanár Jancsit a tényleg abszolút botfüle miatt a legnagyobb megszorultságában se vette volna fel a sokunk által rettegett karénekekbe. *Érezzünk még a füleden, trubedli?* Jancsi ezt kiáltotta, letegezve a tanárt. Ez örült jelenet volt, holott nem érződött belőle semmi örülködés. Ahogy azt sem mentegetőzésül mondta Ond Jancsi, hogy hiszen egy opera kettős szerepét alakítják ők, így a modernebb. Erről az oldaláról nem ismertem! S hogy a tanár vette a lapot – ez tőle sem volt csekélység! de így nem kellett megtorlást alkalmaznia, növelhette jópofa-tekintélyét –, Jancsi még ezt is hozzátette: *Csak nem tudok habozni. Szárazon meg...* És legyintett, ma így mondanám: hogy szárazon szart se ér

a multság, az ilyen se. Mozdulatában benne volt, hogy kéri vissza a törét, s valaki már hozta is. A karénekes tanár jó humorú ember volt, rendes hapsi, azt mondta hát, vagy valami ilyet, hogy... na mindegy, valami görög mitológiai hasonlatot viccelt ki, jelezvén, hogy az ő kezdeményezésére rántott fegyvert Ond Jancsi, s akkor elrendelte, hogy aki rászorul, jelentkezzen ingyen borotválásra és hajnyírásra Gondaynál, egy héten át minden délután kettő és négy között. Ez bezárásféle volt, de a tanár jelezte, ő is elmenne, csak baja lenne abból, az állásánál fogva. Első alkalommal, hogy hárman-négyen csakugyan meg is jelentünk, Gonday *áh* legyintéssel fogadott minket, s csak annyit mondott: *Trubedli! trubedli az egész...*”

Ám ez a szó – és amit „jelentett” – Gerstey beszámolója szerint jelige lett, főleg később a *legendás „E”* osztályban, negyedikben. Az 1956–57-es évben. Gonday és Gerstey közt külön „játékká” is vált; holott Gonday, mint olvashattam, a borbélyjelenet ellenére sem volt játékos alkat; inkább megközelíthetetlen, kevés túlzással: komor. „Ritkán jártam fel Gonday Jánoshoz”, írja Gerstey, „de valahányszor erre sor került, elhangzott a bűvszó: a *trubedli*. De *trubedli* volt, legyintőleg, minden fenyegető vagy reményt keltő fordulat híre is, ugye, 1955-öt, 1956-ot írtunk, s ennek az évnek már a tavaszán olyan más lett nekem a világ. Sok minden összejött. Faltam, mit írnak az írók az *Irodalmi Újságban*, első irodalmi próbálkozásaimat mutattam meg annak a lánynak, akivel jártam...” Így Gerstey. Most ne essen szó rólam, itt ne; később ezt úgysem tudom – és nem is akarom már – megkerülni. S beszámol róla: „Az első tüntetéseket – huszonharmadikán, meg utána – másutt éltük meg, Gonday és én; de hát Ond Jancsi nem volt nekem benső barátom, tudja az ég, hogy volt, mint volt; az osztályból nagy barátsága nem alakult ki senkivel. Tehát nem volt benne semmi különös, hogy... nem tudom megmondani a napot”, írja Gerstey, „mert nem akartam, hogy ez a nap nekem iszonyú évforduló legyen...” Aztán? De erről majd mindjárt.

„Nem volt benne semmi különös, hogy Gonday a hihetetlen események sokasodtán azt mondta nekem”, írja Gerstey, „hogy *na, Luna gróf?! Tehát hogy mit szólok, szériában, az egészhez. Negyednap apámék nem akartak kiengedni már a városba, azt mondták, nem lesz jó vége, a Nyugat benne fog hagyni minket... Hogy tehát aznap Gonday áttelefonált: trubedli? vagyis hogy mi lenne, ha átugornék, apámék ellenőrizték a dolgot, beszéltek Gonday apjával is, vigyázzanak ránk, ezt megígérték; magam nem tudtam pontosan, Ond Jancsinak van-e valami terve; akkor már nem volt tanítás, keveset tudhattunk egymásról. Délután fél három felé érkeztem meg a K. D. utcába. Gondayéknak elég nagy lakásuk volt, a szülők az udvar felé laktak, mi általában Jancsi bátyjának szobájában töltöttük az időt – messzire el lehetett látni innen, jószerén Pestig, át a folyó, a Duna túlsópartjára –, Gonday János bátyja vidéken tartózkodott főleg, így mondták. Később megtudtam, börtönben, disszidálási kísérletért. S október utolsó napjaiban Győr mellől azonnal Bécs felé vette az útját. De ezek olyan borzalmasan jelentéktelen részletek.”*

Gerstey itt számol be róla, hogy az ágyúzást jól hallották „messziről, nem is olyan messziről”. Vagy a tankok belövéseinek zaját. „Jó, hát legyen, ez már november negyediké után volt”, teszi hozzá, mintha keservesen szabadulna ennyi konkrétumtól is. Töredékesen, de összefüggő, minden önvádtól, agyonelemzéstől „mentes” – az ő szava – mondatokban mondja el, hogyan akartak volna már-már sakkozni, de Gonday Jancsi „nagy hangulatban” volt. „Ivásról akkoriban nálunk szó sem volt, egyébről végképp nem.” És azt mondta: „Várj csak!” Mire Gerstey megkérdezte: „Trubedli?” Ond Jancsi

bólintott – és így Gerstey nem is tudta megmondani, mi volt az utolsó szó, amit Ond Jánostól hallhatott –, ment át a saját szobájába, hozni a tört. „Cirkuszolni kicsit, ehhez előkészített már egy fenőszíjat; gyakran mondogatta, nem is rossz ötlet, fodrász lesz, ha nem veszik fel az egyetemre”; Gersteynek fogalma sem volt róla, miféle egyetemre akart volna menni Gunday János. „Volt, hogy habot is vert”, igen, Ond ilyen volt (Gunday), nem voltak viccei, így erről Gerstey később: hogy netán „csak úgy ondom a csejt és a viccet, semmi gond”, ez nem volt Gunday János stílusa. Gerstey nem tudja megmondani, mit észlelt először. Megremegett a két szoba közti fal, minden „repült”, de hogy a zajt előbb hallotta-e, vagy Ond János karját látta-e hamarabb berepülni az ajtón, „vérfelhőben”, így írja, a törrel, nem tudja megmondani. „Egy örület volt, ahogy Ond Jancsi karja berepült, és Ond Jancsi nem volt közben sehol... de akkor már jött, zuhatag szakadéokban ömlött a vállából a vér... Jött, rohant, kilökte a lengőajtót, majdnem elbotlott közben a törben, melyet a lövedék repesze által leszakított karjában... nem is, kezében... nem is, már ott se... szorított... már nem szorított... Rohant, de akkor lennék író, ha le tudnám írni, hogyan volt több ez a rohanás, mint bármi rohanás... festményeken látni ilyet, egyetlen végső mozgás, valami legeslegutolsó iszonyú megjelenítésében... a képpé dermedt gyorsaságban... a váltó jutott az eszembe... ahogy Ond Jancsit rohanni láttam. Üvölhettem valamit, *ne!!*, vagy nem tudom. Rohantam utána, átugrottam a karját, a tört, nem tudom, hogyan nyitotta ki a függőfolyosóra nyíló lakásajtót, honnét került elő Ond anyja, de már későn, mondható-e, hogy *szerencsére* későn... mert Jancsi átvette magát... sírok, ahogy ezt írom, átvette magát... a korlátot, és a négy emelet is, mondhatni-e, *szerencsére* elegendő volt... Rohantam le, hasmánt csúsztam fél emeletet a lépcsőn, csak el a szobában heverő leszakított karjától, a törétől... és olyan mindegy volt, mit üvöltök, az udvaron már gyülekeztek a lakók, nyilván látták, nekem az eseményhez – az események! – semmi közöm, egy *szovjet tank* volt az, később ezerszer hallhattuk, nehéz volt beszélni róla, de ez más ügy, ezt hagyjuk. Kint nekitámaszkodtam egy fának, és csak az zakatolt bennem, hogy *trubedli, trubedli, minden trubedli*, annyi se, semmi... és tudtam, a szappanhabos tálat rohanás közben lelöktem az asztalról, rá a Jancsi letépett karjának véres végére...”

Negyven év után, írhatnám most; de hát mi volt negyven évvel később? Inkább azt írom: ma. Gerstey elhallgatott – én is ritkán gondoltam rá, s ha igen: hogy tény igaz, mit is írhatott volna nekem még? Gersteyről mint íróról sosem hallottam, de nem is kért szívességet, tanácsot: úgy hittem, felbukkant csak egyszerűen, ilyesmi előfordul. Inkább azt írom, „ma”, mi volt tehát ma, vagy inkább: mi van velem ma, úgy általában mostanság, és mi van? Kétszer kibicsaklott a bokám. Használhatatlanra. Három hónap, mesélem valahol, mire csak ennyire is rendbe jött. Mutatom. És hogy ez hogy lesz tovább. Ez a boka nem használható, mint igazi boka, mint olyan boka, amellyel például Dublinban – kicsit riadtan mondom, mert ezt már féltucatszor elmeséltem itt meg ott – csak nemrég is, pár nappal az első sérülés előtt, négy nap 120 kilométert gyalogoltam. És egyebem se volt, mint a gyaloglás, igaz, vánszorgás volt a végén, de nem a fáradtság miatt. Az életunalom, az egésznek az a lassan mindent átítató micsodája-is-hogy... és hogy tényleg, mi legyen, mi ez a micsoda, ami velem van... tömérdek létbizonytalanság... évek óta egyre jobban érzem, amit évekkal ezelőtt még nem éreztem... igaz, 1989-ben érezni kezdtem: mi lesz, mi ez? Akkor nekilendültem: szereztem munkát, mentek a dolgok, a pénzhez képezt, amit „dolgokért” kaptam, még nem voltak, még mindig nem voltak tragikusak az árak. Most, mondom, jó pár éve, az arány kezd

fenyegetővé válni. Ezt érzem. Nagy bajok vannak azzal a pénzzel, amit én az én munkámért kaphatok, és egyre több dolog: elemien megfizethetetlen, elérhetetlen. Ezt meséljem? Egyre többször alszom rosszul. Zagyván. Hol mélyen, pihentetően, hol rettegve: mi lesz, ha megint nem alszom éjjel kettőtől hajnali ötig. És viszketek. Elalvás előtt elkezd „egy sor mindenem” viszketni. Egész nap mit csináljak, ha kialvatlanság van, végig? Lefekvés van, abszurd korán. Nem találok olvasmányt. Jó, összevissza olvasok, persze, jókat is, írok mindenféléről, de ha oda jutok, nincs mit vinnem magammal. Vonatra, például. De nem is akarok, nem bírok vonatozni. Nem akarok utazni többé – lásd Dublin: már nem tudtam mit kezdeni magammal; másutt még ennyit se –, elborzaszt minden kötelező részlet. Kedves nadrágjaim leszakadnak, koszvadtak, cipőim kirepednek, hirtelen szűknek érződnek. Hónapokba telik, mire elszánom magam, hogy megáztatom a lábam, lehessen levágni a lábkörmeimet. „Ezek már karmok...” Néha beletörnek a zokniba. Ebből nem lehet rendszert csinálni, gyulladás jöhet belőle. Koszvadtan járok, koszvadt unalomnak érzem magam körül a télből a tavaszba, a nyárból az őszbe fulladó, forduló várost. Nem akarok kimozdulni otthonról. Se Észak, se Kelet, se Dél, se Nyugat nem vonz. Nem „kell”. Mire jó? Nekem semmire. Örökké postázni. Örökké várni a hónapokat késő honoráriumokra, juttatásokra. Túl sokszor is. A tévében semmi. Örülök pár csendes órámnak, mikor magamban ücsörgök itthon. Egyedül. És nincs semmi. Mintha Camus-nek nem is *A bukás*, de *Az idegen* c. könyvéből lenne már az egész. Sokat ittam; hogy megkettőzzem magam. Ennek is vége. Miért nem vagyok boldog a madárkáimmal? Az itthonommal? A Koala Kártyabajnoksággal? Ilyeneket nem lehet elmesélni a legrokonszenvezőbb trafikban sem... Borozóba stb. már nem járok. Nem hívok fel senkit telefonon. És közben élnem kell. Meghalni rettenetes, rettenetesen konkrét. Meghalni – hogyan? Mikor? Miért?

Erről mostanság mégis a trafikban beszélek néha, ahol egy-egy féldecis brandyt veszek. A trafikban nagyon kedves a kiszolgálás. Már nem is így mondom. Jóindulatúan kezelik az embert. Így mondják, most, ma, hogy az egészségből csak a bokámat mesélem el – „örökké gyenge lesz”, mondom –, meg hogy utoljára ragasztották föl egy elülső foghidamat, többször nem lehet, annyira kicsi alatta a csont, már bele is tört... nem használhatók igazából ezek a „fogak”, azért kell csak vigyáznom, hogy meglegyenek... Nem ehetem, mesélem a trafikban, semmit: kenyérbe nem haraphatok, kekszet nem rághatok el, a húsokra vigyáznom kell, és mindenre. Örökké félhetek. És a bokám! A trafikban azt mondja az ősz hölgy – akit megdicsérek, illendően, milyen kedves úgy minden módon: *Nem szabad! Tessék enni, mindent, igenis enni kell. Járni kell! Nem kell minden pillanatban rettegni*. Sima talajon ugyanúgy el fogok esni, majd egyszer, öt év múlva, két év múlva, de talán soha... nem szabad félni. Az úgy nem élet. Bármikor bármi történhet, attól még élnünk kell.

Ezt rövidebben, elegánsabban mondja, és máris egy novella alakjaivá alakulunk, és már én is nagyon röviden mondom csak, hogy „sajnos, igaz”, de hát... de hát. Jövök el. Írom ezt, és itt azt érzem, hogy „én és ma”: ezt csak hosszán, nagyon hosszadalmasan lehet elmondani, bonyolultán... nem is, el lehet mondani egyszerűen, de annyi minden van! Annyi mindent kell elmondani, felsorolni, akkor teljes csak a kép. Hatvankét éves vagyok, ebből az én leélt életemből ez jön össze, igen, hol meghízom, kihízom a nadrágjaimat, jó, el is kopnak, hol lefogyok, az jó, de az mindenkinek randa, különben se vagyok éppenséggel szép, mindig kétségbe voltam esve a küllemem miatt, vagy ezért benne, vagy azért... a lefogyáshoz nem szabad szeszt inni, egyszer úgy sikerült az úgy, jó, de amikor meg a gyulladás volt a szervezetemben, a sérvemnél, ak-

kor rengeteget ittam, sört is, mégis 55 kiló alá mentem a 182 centimmel... hosszú, reménytelen. Most az elülső hidam a koronák miatt jó legalább, hogy nincs sajtos rúd – a jaj de szívós tészta, az a jeles sajtos rúd, sóval-köménnyel, nem az omlós, na, tessék, ilyen szempontjaim vannak, a trafikos hölgy azt mondaná: *Ez a helyes!* Na igen, akkor most kis éhezés jön, fogyok talán, visszaférek a nadrágjaimba, nem jön valami iszonyú baj a fogaimmal, ebből is mi lesz? Versenyt kell élnem a lepusztulásommal, testileg, íróilag, mindenben, de mindenben, mindennel... Meddig még? A nyomorult álmatlanságok, és nem is az, hogy álmatlanság, de valamiért nem tudok aludni, akkor félni kezdek, de ezt már mondtam. Bekapok egy gyógyszert... na, még egy gyógyót... más-kor hármát. Ezek a bogycók: nem a világ... nem vad dolgok... mégis, az itallal és az álmatlansággal, a mégis-kialvatlansággal együtt: hozzák a bőr kipirulását, főleg csak enyhén, de nagyon rossz az is, megalázó, gyalázatos... a száj megduzzad... néha a szem vizenyős. Ezek a dolgok mind együtt. Holott alhatnék este kilenctől reggel ötig-hatig. Most már nem utazom. Már nem megy. Nem akarom. De idegenben: alhattam volna. Aztán mennyit nem aludtam! Miért? Nem tudom. Nehéz végigcsinálni a nappalt, hogy megfelelő legyen vele az éjszaka, megfeleljen az alvás követelményeinek, és ha nem alszom rendesen, pár nap múlva végem, ahogy elmondtam. És ezek minden nap csak a legmindennapibbak; pedig annyira tudok örülni, ezt is el szoktam mesélni néha, ha bármi tényleg jól van.

A posta! A várások, a válaszolások. Tömegnyi levél. Hivatalos, félhivatalos dolgok. Állandóan, futószalagon. Ha elmenekülnék előle, akkor csap át fejem felett igazán az efféle „hullám”. Erről valahogy...

...de nem is erről ugrott be. Hanem jött egy szerény, vékony boríték. Feladója Gráf Ivánné; ki az a Gráf Ivánné? Kertvárosi cím, nincs arra senki ismerősöm. Ki ez? Egy író társam valami szép felsorolásra vállalkozott – egy lap karácsonyi számában! –, „Hogyan írnak az írók?” Cifrázott, dicsért, megpiszkált sokakat így-úgy, irodalmian, ki hogyan ír, rólam ez állt ott: „Tandori megvan.” Azzal írok, ha/hogy megvagyok. Ez tetszett. Már kevésbé a „Kedves Tédé” megszólítás, mármint Gráf Ivánné részéről. Mondom, így ugrott be: utoljára engem, egy-két éve, Gerstey János szólított ekképp. Jó ég. Gerstey neve eredetileg Gráf volt. Hát lehetséges? Persze arról nem tudtam, hogy „Iván” is lett volna. Anyja nem élhet. Miért nem? Nyolcvan körül járhatna, kilencven felé. De nem az anyja volt. (Mindegy is lesz, ki.)

Most, hogy ezt írom, teljesen tanácstalan vagyok. Mint az író Tandori Dezső. Ahogy Gráf Ivánné fogalmazott, mikor a megadott telefonszámon felhívtam. A kis levélben ennyi állt csak: „Az Ön levelezőbarátjának csupán a sógornője vagyok, kedves Tédé. Mivel Jancsi az utolsó években nálunk lakott, sok szó esett Önről. Gyászjelentés helyett hadd mondjam el Önnek, hogy Gerstey János életének 62. évében *tragikus hirtelenséggel* elhunyt. Mivel mikor még így magánál volt, végül, félig, egy Ond Jancsi nevű barátját emlegette, és hogy *trubedli*, ezt a furcsa szót mondta – amit különben sosem hallottunk tőle”, Gráfné ezt ízlésesen kis t-vel írta, sajnos az én nevem kezdőbetűjét naggyal, „kedves Tédé, megkérdezhetném, tudna-e mondani nekünk valamit erről, hiszen Jancsit maga olyan jól ismerte, annyit találkoztak mostanában...”. És telefonszám. Gerstey Jánossal soha az életben nem találkoztam.

„Tandori Dezső, az író?” Vagy: „Az író Tandori Dezső?” Ezt kérdezte Gráf Ivánné, és most jött az az érzés, amire az imént azt kellett mondanom: mint író teljesen tanácstalanná tesz. Meg is mondom, miért; bár valamit majd csak legközelebb mondhatok el, nevetségés, de így kell fogalmaznom: ennek a dolognak az érdekében itt –

csak egy legközelebbi dolog során; már ha lesz olyan, vagyis efféle írás. Mondtam, én vagyok az („jaj, persze”; ám az ilyen ízetlen dadogást is menti azért, hogy ki mutatkozik be így: „Itt Tandori Dezső, az író.” Nevemben meg végképp ne történjék).

Kis csend támadt. Hát igen, ilyesmit mondott Gráf Ivánné, és pontosan úgy mondta, ahogy kellett. Nekem mondta, arról az én kedves, gyakori találkoztársamról. Gerstey Jancsival, becsületre legyen mondva, nem is ígérettünk egymásnak találkozózt, nem is kértünk semmi ilyet. Ha van olyan, hogy halszemoptikával nagyra nő a pillanat, nem is lassúmozgásos felvétel, *slomo*, csak annyi mégis, hogy mintha a sínek közé esnénk – és igazából itt ijedtem meg! –, „láttam” magamat... majd erre még lesz egy találgatás, egy megfejtés, írásom végén, „hogyan is”, láttam magam mint Gerstey Jancsi találkozóbarátját. Hallottam magam, ahogy elmondom neki is, amit magamnak és a feleségemnek unalomig, és pár találkozóbarátomnak, amíg egyáltalán találkoztam így, szintén eldadogtam jó sokszor: hogy persze, hogyan és mit ír Tandori Dezső (és hogy most így írok, ezt fogja *menteni* azért kicsit írásom végén a fejjel lefelé odatett „egyik megoldás”, ahogy a feleségem aggályoskodott, kiadhatok-e ilyen írást, kell-e ennyire „kiadnod magad”, mint mondta, és hogy „megérti-e az olvasó, nem lesznek-e megint azok a panaszaid, hogy nem értik meg”), hogyan és mikor és mit ír Tandori Dezső, azt jó ideje, amikor pedig talán végre megint érdemes lehetne tudni, hát nem lehet tudni, mert hét ilyen „megjelenéséből” mindenki legföljebb kettőt ismer, más-más kettőt, annyit se, a legtöbben semmit, már csak a nevünket látjuk, írók, aztán megkeressük a legújabb jó nagy marhaságot, a divatos fiút vagy lányt a lapban, de hogy Tandori Dezső mit írt, hát... annyit írt már, és így jön a „nyomasztódás”, ebből is jön a slattyogás, a porosabb város, az unottabb négy égtáj, hogy minek... ráadásul disznóság a Tandori Dezsőtől, hogy nincs a plafonon boldogságában, mikor néha egy nap három levél is érkezik azokról a helyekről, ahová írt, hogy rendben, helyes, szép volt, fiú, meg hogy a telefonoktól se csak rettegni kell, hogy megint mentegetőzni muszáj, hogy nem ér rá Tandori Dezső, nem is, hogy nem ér rá, de hogy most úgy él, hogy abba ez nem passzol bele. Nem, Tandori Dezső – és ki tudja, más hogyan van ezzel, ha róla van szó – nagyon egészséges, bár borzalmas emberi alapadottság szerint úgy él, hogy attól van a plafonon, ha valaki képes két szót nem szólni a keservesen nekijándékozott tiszteletpéldányra, hogy valaki a megjelenéseit számolja, igen, ezt meséltem volna Gersteynek, hogy ő hányszor, és ő hányszor, és már megint, és ennyi és ennyi és ennyi az csak szar lehet, „bocsánat a szóért”, mondtam volna Gerstey Jánosnak, mert ez lett volna első találkozásunk, első beszélgetésünk. „Nincs önről”, de ez suta lett volna, „tegeződjünk... melyikünk is az idősebb”, suta úgyszintén, de utána jobb már, „nincs rólad soha az a kép, a viszonylag pontos, ha nem is szép, de nem is csúnya...”. Erre Gerstey nem mondta volna, hogy „ahogy a Szpéró áll az égen”, célozván halott madaramra, akit az esthajnaliban „látok”; de hát, mondtam volna neki, tudod, még a madarokról se tudnak nálam a legtöbben, akik netán divatosan még azt is mondják aztán, hogy „tudunk téged”, „tudjuk önt”, talán azt mondta volna Gerstey, „ugyan, azért...”, de nem, így én... nő persze, de hidd el, öregem. Viszont itt vannak a jó levelezők, küldögetők, így, nem küldözgető, hanem küldögető; ezt nem mondhatam volna, mert ha találkozunk, ő nyilván akarta volna, hogy találkozzunk, és akkor pont neki *nem* mondhattam volna. És hogy nem ez számít, és hogy mennyire jó, amikor például, mint ma is, jött ennek a főszerkesztőnek és a költő barátomnak a kis levele...

Ennyi lett volna, ennyi se, a kinagyítódott pillanat, ennyi, hogy nekem Gerstey a

kedves találkozótársam lett volna. Van író, aki ezt Gerstey jellemzésére használná fel. Gerstey, a novellafigura. De hát ez maga volt az élet, Gráf Ivánné a vonal túlsó végén, s én itt, én, aki nem kérdeztem meg, hogyan halt meg „tragikus hirtelenséggel”, milyen volt, inkább „milyenmi”, hogy még magánál volt „a végén”, és végképp nem akartam volna hallani, ahogy Ond Jancsit mond, trubedlit, netán Tédét.

„Tédé?” kérdezte Gráf Ivánné. „Megvan még?” Hát tényleg sok szó eshetett rólam, ha ezt így mondja, gondoltam. És hogy akkor, mert visszazökcentem a mába, hülye szó, abba, hogy ma, azt is gondoltam, *hogy és akkor mi legyen.* „Igen”, mondtam, „Tandori Dezső, az író”. Szerettem volna valami tehetetlenséget kifejezni. „Ha bármi van, hívjon fel, kérem”, ezt mondtam még. „Nem vagyok valami nagy levelező...” Lásd fentebb kifejtett nyavalyáimat. Gráf Ivánné elmondta még gyorsan, hogy a Jancsi – Gerstey – nem is várta tőlem soha a választ levélben, elegendők voltak neki a találkozásaink. „A felesége nem haragudott?”, kérdezte Gráfné. A feleségem? Kicsit elrévedezhettem. Vagy úgy, hadartam, á, dehogy, hozzászókkott, és most már végképp csak saját magam miatt van, hogy nem megyek *abszolút* sehova. De még utazni se. Vége az utazásoknak. A Szpéro madaram miatt tizenegy évig nem utaztam, és most, újabb tizenegy év után jön az, hogy talán soha. Nem vetemedtem ilyen ízetlenségekre, a trubedlit nem tudtam volna megmagyarázni Gráf Ivánnénak – azaz hát dehogynem, csak az még rémesebb lett volna. Lásd a megfejtést. Na, vicc.

Jött ez a délután, hogy utolsókat javítottam írásomon, a hűséges Royal 200 táskagépem, mechanikus, a hatvanas évekből, javítóban, átvánszorogtam vele Pestre, ez most az 1941-es másik gép, apám vette, zötyögős, de nagyon megteszi, hát remélem, ezen tanultam meg gépelni, mikor még kézzel írni nem is tudtam, négyévesen. Bár ilyesmi kit érdekel? Nehéz volt elhitetnem magammal, hogy a hídról akkor már az 1953-as Duna-partot is „asszociáljam”, a Lánchidat, azon a kora télen, mikor rádöbentem, csotrának van. Két dudor a bordáimon. Nyomta a priccs a Lukácsban, nyomta itt-hon a párkány, és „tudtam”, meg fogok halni, és annyi nap az élet, ahányat szabadon kibírok, amíg „a kór” meg nem ragad, hogy elragadjon. De orvosok kezére nem adom magam. Ezért próbálom ma is magam kikúrálni a kétszer ficamos bokámat, a vánszorogás velem még rémesebb, de mások kezére nem adom a lábam, a fogsorom, semmim. És 1953–54 telén, '54 tavaszán a büntudatom is nőttön-nőtt: íme, kétféleképp gondolkozunk! *Ha* egy hónapja rászántam volna magam! Akkor még lett volna menekvés.

Hónapokon át néztem a dunai jégtáblákat. A híd; vizek.

Nem emlékszem, gondoltam-e olyat: „én erre nem lennék képes”. Idehaza gombfociasztalon német jégshokibajnokságot játszottunk.

Tehát volt közben a boldog jégshoki-gombfoci! Van ma is, hogy „egy önfeledt alvás, járás, evés” – és letörik a végén a hidam –, Dublin végigvánszorogása, de végig, de esőben-napfényben, az elemek közt, az egyik fáról még csöpög a víz, a másik lombjai alá besüt a nap, és két nap egymás után van a keleti égen dupla szivárvány! És a fogtechnikus, öröm!, milyen különös ember! Egy ember. Fogai épek, „metszők”, de elől egymástól kicsit úgy pár milliméteres hézagokkal állnak. És megkérdi: „Ön a Tandori Dezső?” Aztán hazafelé – délben, sosem járok a Lánchídon délben, kora délután – a rettenetes levertség. Mit keresek én itt, „mit járok erre én”? Kosztolányi szavai. „Azok már mind alusznak...” Hogy akik álmosak voltak, aztán ott bóbiskoltak valahol egy széken, most meg: mint kisdetek „az isten kebelében”. Nem megyek oda a polchoz, nem nézem meg, hogyan is van az igazi szöveg. Hogyan lenne az igazi szövege annak, amit

most írok? Van igazi szövege annak, hogyan élj? Mikor melyik szobába menj át, mikor menj át a hídon? Apámmal 1944 karácsonya előtt jöttünk haza Pestről, egy kis ajándékért mentünk át, anyámnak hoztunk hurkát-kolbászt, vagy egy sálat? És a Gellért-hegy alatt jöttünk, és már lőtték a várost, és egy katonaember a fürdőépület Duna felőli oldalán ment, egy repesz vágódott a karjába, nem tudom már, mi lett. És Dublinban összefáztam, most, 1999 őszén, mert a hidegben azt éreztem, hogy én nem és nem – mit nem? Hogy én nem vagyok hajlandó sapkát felvenni, én, aki forró színházi levegőben is kötött fejedőt viselek –, igen, ahogy manapság mindezekkel, reményük ellenére, mindezek nélkül, értelmük reménytelenségében: veszteségem.

Hiába a hasonlatok: mentettem az életem a halogatással, napról napra kibírtam, bíztam, nem tudom, mi; mentettem, mint a vár alatt a kis csapat, kanizsarozgonyi. Én nem tudom, az se, igen, *az se ez*, arról sincs szó, hogy milyen különböző mindez. A három réteg, melyet ki se kellene mondanom külön. Meg hogy még bármi jöhet. De semmi jó. Igen, akkor nem lett rák. Összeszedtem magam utána. És... és... és. Dadogni kezdek, némán. Nyirkos lett a homlokom, a kialvatlanság... még jó, hogy nem a szemhéjam... ahhoz az ital is kéne. A feleségem mutatta: a friss levegő, az első tavaszi-as nap levegője neki is kicsípte az arcát. Mondtam neki, azt tényleg, de ez az én piroságom, sokkal halványabb, ami a szemem alatt van, ez a... Hányszor fogom még elmondani. Ond Jancsi „árnyékában” nem mesélhettem most, mikor is, alig pár éve, hogy felhívtam Gerstey Jánost a megadott telefonszámon, nem mesélhettem el neki a magam szerény nyavalygását, mondjuk akár 1953-ból se.

Mit ért volna. Meg senki se hiteti el velünk, hogy ilyesmiért keres. Hogy tud egy módot: miképp segítsenek egymáson a dolgok, netán. Ne mi magunk. A Gerstey dolga, az enyém. Jó, de mikor azt se tudtam, van neki bármi „dolga”. Mi lehetett az?

Gráf Ivánné megnyugodott, hogy az író Tandori Dezsővel beszélt.

Az író Tandori Dezső befejezte elbeszélését. Itt tartok.

Befejezte, leült ebédelni. Pir. máj volt. „Fogakkal nem elkanászodni”, mondta magában. Így jön az, hogy a híd. Fog, az eredeti, beletörik a hídba. A koronába. Valaki az amszterdami hídon, így az önvádoló bíró, beletört... nem is a Holland Királyság, de az úristeni birodalom koronájába. Nincs többé visszaragasztás.

Vágta apróra a májat. Ebédtechnikus.

Ragyogott kint a nap.

Próbált visszaemlékezni egy borzalomra: hogy neki tegnap ilyenkor, délutánfelé, ki kellett mennie. El otthonról. Most nem az, hogy otthon... De el: azt nem. Majd, egyszer, utoljára, el. Evett tovább. Ebédli. Ez volt.

Most majd, írtam, megy, délelőt, másolatlan ezt, sok javítgatás után, át a hídon. Mit, délelőt. Kora reggel. Legáltalában emnyiben végéz, a darab gyötrelmes szinpadán, a főszereplők egyik vánszorogó névtelenje, it, meg másképp „it”, meg, Amíg ez is meg, ó, egyáltalán. Ó, csak ne kelljen tudnia már, ha nem.